

medical examiners in profiling of unknown offenders, "Problems of Forensic Sciences" 2010, vol. 81, p. 42.

7 Afinogenov A.I. *Psichologicheskij portret prestupnika, ego razrabotka v processe rassledovaniya prestuplenija: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk Moskva, 1997.-28 s.*

8 Witkowska K. *Oględziny. Aspekty procesowe i kryminalistyczne, Warszawa 2013, pp. 67-70.*

9 Turvey B. *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis, Amsterdam 2003, pp. 189-191.*

10 Samovichev E.G. *Ocenka rozysknogo znachenija priznakov povedenija prestupnika na meste prestuplenija. // Problemy ispol'zovaniya netradicionnyh psichologicheskikh metodov v raskrytii prestuplenij. Sb. nauch. tr. VNII RF № 161. - M. - 1995. - S. 78-84.*

11 Antonjan Ju.M. *Serijnye seksual'nye ubijstva i ubijcy [Tekst]: monografija / Ju.M. Antonjan. - Moskva: Jurlitinform, 2018. – 229 s.*

12 *Psichologija prestupnika i rassledovaniya prestuplenij / Ju.M. Antonjan, M. I. Enikeev, V. E. Jeminov. - Moskva: Jurist#, 1996. - 335 s.*

13 Dvorjanchikov N.V., Zhuravleva E.R. *Vozmozhnosti ispol'zovaniya tipologicheskogo podhoda pri rassledovanii serijnyh prestuplenij seksual'nogo haraktera // Psichologija i pravo. - 2020. - Tom 10. - № 1. - S. 44–54. DOI: 10.17759/psylaw.2020100104*

14 Baryshnikov K.V., Chervjakov M.Je. *K voprosu o primenenii bespilotnyh letatel'nyh apparatov v hode osmotra mesta proisshestviya // Jepoha nauki. - 2018. - №14. [Jelektron. resurs]. – 2018. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-primenenii-bespilotnyh-letatelnyh-apparatov-v-hode-osmotra-mesta-proisshestviya> (data obrashhenija: 11.09.2024).*

15. Fesbach Cf. S *The function of aggression and the regulation of aggressive drive, "Psychological Review" 1964, vol. 71(4), DOI: <https://doi.org/10.1037/h0043041> [Jelektron. resurs]. – 2018. – URL: <https://psycnet.apa.org/record/1965-03634-001> (data obrashhenija: 11.09.2024).*

16 Wachholz L. *Błędne i trafne drogi kryminalistyki, „Przeгляд Policynjny” 1937, no. 3, as cited in J. Gurgul, Śledztwa w sprawach o zabójstwa, Warszawa 1977, p. 54.*

МРНТИ 10:79:01
УДК 343.1(470+571)

10.51889/2959-6181.2024.78.4.008

Толеубекова Б. Х.¹, Кусаинов С. Ж.^{1*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(e-mail: madina_khv@mail.ru, *zagalbaili@mail.ru)

ЖАСЫРЫН ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТТЕРІН ІСКЕ АСЫРУ КЕЗІНДЕ АЛЫНҒАН БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫҢ ДӘЛЕЛДЕМЕЛІК МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Құқықтық саланы цифрландыру дәуірінде қылмыстық сот ісін жүргізуде қолданылатын дәлелдемелердің мазмұны мен іс жүргізу маңыздылығына әсер еткен елеулі өзгерістері объективті түрде орын алды. Қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді жинаудың, бекітудің және пайдаланудың дәстүрлі әдістері өзекті болып қала бергенімен, жасырын тергеу әрекеттері нәтижесінде алынған бейнематериалдар түріндегі дәлелдемелерді пайдалану ережелерін нақтылау қажет. Жасырын жолмен алынған бейнематериалдарды қылмыстық іс материалдарына енгізу тәртібін реттеу жеткіліксіз. Қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесілік кодексінде бейнежазба тергеу әрекеттері хаттамаларына қосымша ретінде тіркеледі, оны жасырын тергеу әрекеттеріне қолдануға жол берілмейді.

Қолданылған зерттеу әдістері: құқықтық нормалардың салыстырмалы құқықтық, логикалық-құқықтық, аналитикалық, доктриналдық және лексикалық түсіндірмесі, құқықтық мәселенің бірлігі мен оның процессуалдық нысаны контекстіндегі жеке іздену әдістері.

Пайдаланылған материалдар: Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасында көрсетілген қылмыстық процестік құқық саласындағы жеке басылымдар, жалпы және арнайы құқықтық әдебиеттер, нормативтік құқықтық актілер, қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасы, зерттелетін мәселелер шеңбері бойынша Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары.

Зерттеудің негізгі нәтижелері: жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу барысында алынған фактілер туралы бейнематериалдар тәуелсіз ақпарат көздері ретінде танылу қажеттілігі.

Түйін сөздер: дәлелдемелер, дәлелдеу, жасырын тергеу әрекеттері, бейнематериалдар, қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді бағалау, цифрлық ақпарат.

Толубекова Б. Х.¹, Кусаинов С. Ж.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ДОКАЗАТЕЛЬСТВЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ, ПОЛУЧЕННЫХ В ХОДЕ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

Аннотация

В эпоху цифровизации правовой сферы объективно произошли значительные трансформационные процессы, повлиявшие на содержание и процессуальное значение доказательств, применяемых в уголовном судопроизводстве. При сохранении актуальности традиционных способов собирания, фиксации и применения доказательств по уголовным делам, возникает потребность в уточнении правил применения доказательств в форме видеоматериалов, полученных в результате проведения негласных следственных действий. Существующая регламентация порядка приобщения к материалам уголовного дела видеоматериалов, полученных негласным путем, является недостаточной. В действующем УПК РК видеозапись регламентируется в качестве приложения к протоколам следственных действий, что не может быть применено к негласным следственным действиям.

Использованные методы исследования: сравнительно-правовой, логико-правовой, аналитический, доктринальное и лексическое толкование норм права, отдельные частно-поисковые методы в контексте единства правовой материи и ее процессуальной формы.

Использованные материалы: отдельные приоритеты в области уголовно-процессуального права, обозначенные в Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, общая и специальная юридическая литература, нормативные правовые акты, действующее уголовно-процессуальное законодательство, нормативные постановления Верховного Суда РК по кругу исследуемых проблем.

Основные результаты исследования: видеоматериалы, полученные в процессе производства негласных следственных действий, целесообразно признавать в качестве самостоятельных источников сведений о фактах.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, негласные следственные действия, видеоматериалы, оценка доказательств по уголовным делам, цифровая информация.

Toleubekova B. Kh¹, Kusainov S. Zh.¹

¹ Kazakh National Pedagogical University named after Abai

EVIDENTIARY VALUE OF VIDEO MATERIALS, OF VIDEO MATERIALS OBTAINED IN THE COURSE OF COVERT INVESTIGATIVE ACTIONS

Abstract

In the era of digitalisation of the legal sphere there have been objectively significant transformation processes that have affected the content and procedural significance of evidence used in criminal proceedings. While maintaining the relevance of traditional methods of collecting, recording and applying evidence in criminal cases, there is a need to clarify the rules of application of evidence in the form of video materials obtained as a result of unclassified investigative actions. The existing regulation of the procedure for the admission to the materials of a criminal case of video materials obtained by covert means is insufficient. In the current CPC RK video recording is regulated as an annex to the protocols of investigative actions, which can not be applied to non-public investigative actions.

Used research methods: comparative-legal, logical-legal, analytical, doctrinal and lexical interpretation of legal norms, some private-search methods in the context of the unity of legal matter and its procedural form.

Used materials: certain priorities in the field of criminal procedural law, outlined in the Concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan until 2030, general and special legal literature, normative legal acts, current criminal procedural legislation, normative resolutions of the Supreme Court of the RK on the range of problems under study.

The main results of the research: video materials obtained in the process of production of non-public investigative actions, it is expedient to recognise as independent sources of information about facts.

Key words: evidence, proof, covert investigative actions, video materials, evaluation of evidence in criminal cases, digital information.

Негізгі ережелер

Қылмыстарды тиімді құресудің жетістіктері заманауи технологияларды пайдаланудан тәуелді болады. Сондықтан қылмыстық процесте цифрлық дәлелдемелерді пайдалану қазіргі кезде өзекті мәселелердің бірі. Цифрлық құжаттарды жеке дәлелдеме ретінде қылмыстық процесте қолдану туралы сұрақтары жиырмасыншы ғасырдың соңында көтерілген. Дәлелдеу процесінде пайдаланатын цифрлық құжаттар келесі талаптарға сай болу керек. Цифрлық құжаттар белгілі техникалық амалдармен бекітіліп, сақталып және тасмалданып, адамның қабылдауына көл жетімді және түсінікті болуы тиіс. Жоғарыда айтылғанға сай цифрлық құжаттарды соның ішінде бейнежазбаларды қылмыстық процесте дәлелдеме ретінде пайдалану үшін оны арнайы ережелерге сай бекіту қажет. Сотқа дейінгі тергеу тексеру кезінде жүргізілетін жасырын тергеу әрекеттерінің нәтижелерін бекітуде бейнежазбаларды қолдану қылмыстық істерді тергеу кезінде дәлелдеу процесінің нәтижелерін арттырады.

Кіріспе

Дәлелдеу құқығының мәселелерін зерттеу уақыт пен кеңістіктен тыс құқықтың процессуалдық салалары мен тиісті заңнамалар талап ететін өзекті ғылыми мәселе ретінде бағаланады. Белгіленген саладағы өзектіліктің жоғары дәрежесінің тұрақтылығы ғылыми-техниканың дамуының серпінді сипатымен түсіндіріледі, оның жетістіктері қылмыстық процестік дәлелдемелерінің қажеттіліктеріне бейімделудің өзгермейтін пәні болып табылады. Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасында (бұдан әрі – Тұжырымдама) «дәлелдемелерді реттеу» жетекші қағидат ретінде тану сияқты факторды ескеру өзектілігі бірнеше есе артады [1, 6 б.]. Тұжырымдамада қылмыстық-процестік

заңнаманы одан әрі дамыту саласындағы белгілі басымдықтардың жоғары әдістемелік өзектілігі бар, атап айтқанда: қылмыстық іс бойынша маңызы бар нақты деректерді жинау кезінде қорғаудың өкілеттіктерін кеңейту және күшейту; қылмыстық процеске ақпараттық және цифрлық технологияларды енгізу үдерісін жалғастыру [1, 12-13 б.].

Бұл зерттеу тақырыбының жаңалығы келесі жағдайлармен негізделеді:

- 2014 жылы Қазақстан Республикасының қолданыстағы Қылмыстық процесстік кодексінің қабылдануымен бірге жасырын тергеу әрекеттері институтын енгізу жаңалығы [2];

- жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде алынған бейнематериалдардың өзектілігі, рұқсат етілгендігі, сенімділігі және жеткіліктілігі критерийлері бойынша дәлелдемелерді бағалауды қамтамасыз ету мәселелерін танудың жеткіліксіздігі;

- жасырын түрде алынған бейнематериалдардың/бейнежазбалардың категориялық тиесілігін анықтаудың ғылыми негіздерінің дамымауы (гипотетикалық түрде бейнежазбаларды цифрландыру нысандары ретінде жіктелген ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласында жіктеуге болады);

- айғақ ретіндегі осындай бейнематериалдардың қылмыстық-процестік реттеудің толық еместігі.

Материалдар және әдістері

Зерттеуде пайдаланылған материалдар нормативтік құқықтық актілер, оның ішінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары, қолданыстағы әртүрлі түсіндіру түрлерін (грамматикалық, доктриналдық) қолдануға негізделген құқық нормаларын түсіндірулері, ресми дереккөздерден алынған зерттелетін мәселелер бойынша статистикалық деректер, жалпы құқықтық және арнайы мақсаттағы ғылыми әдебиеттер болып табылады. Зерттеу әдістері мәселені тарихи, салыстырмалы құқықтық, әлеуметтік-мәдени аспектілерде қарастырудан тұратын дәстүрлі жалпы ғылыми әдістері болып табылады. Олардың кешенді қолданылуы диалектикалық материялизмның бірлігі мен оның өмір сүру нысанынан, сондай-ақ нақты зерттеу әдістерінде жасалған құралдарға жүгінуден көрінетін жалпы философиялық әдіснамалық көзқарасқа негізделген.

Нәтижелер және талқылаулар

Қазақстандық процессуалистер мен криминалистердің еңбектеріндегі жасырын тергеу әрекеттері кезінде алынған бейнематериалдарды бағалау және пайдалану мәселелерін зерттеудің жай-күйін талдау оны құқық қорғау органдарының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеткіліксіз деп санауға мүмкіндік береді. Қылмыстық сот ісін жүргізу саласындағы дәлелдемелер құқығы мәселелерінің жекелеген аспектілері отандық теоретиктер мен практиктердің зерттеу пәні болып табылды, олар О.У.Дюсенбаеваның - цифрлық ақпаратты сараптамалық зерттеу туралы [3], Д.М.Таскентбаеваның - бейне-фоно материалдарын сараптамалық зерттеу туралы [4], Е.Н.Бегалиевтың - дәлелдеу мақсатында ғылыми-техникалық құралдарды пайдалану тәртібі туралы [5], Т.Б.Хведелидзе, Б.Х.Төлеубекованың және Э. П.Кенжебекованың – жасырын түрде алынған бейнематериалдардың дәлелдемелік құндылығы туралы [6] ғылыми зерттеулері.

ТМД елдерінің авторларының бейнематериалдарын пайдалана отырып, дәлелдеу мәселелері бойынша зерттеулері анағұрлым кеңірек берілген. Осылайша, келесі ресейлік процессуалистер мен криминалистердің еңбектері қызығушылық тудырады: С.П.Желтобрюховтың – бейнежазбаларды дәлелдейтін ақпараттың тәуелсіз көзі ретінде танудың орындылығы туралы [7], К.А.Сергеевтың – цифрлық технологияларды қолдану арқылы рәсімделген құжаттарды сот дәлелдемелері мақсатында пайдаланылатын электрондық құжаттарды тәуелсіз санаттарға жатқызу туралы [8]; С.Ю.Скобелин және В.В.Кузнецовтың – оқиға болған жерді қарау кезінде бейнежазбаларды қолданудың криминалистикалық тактикасы туралы [9]; Е.В.Талапинаның – дәлелдеу құқығы контекстінде қылмыстық процеске цифрлық технологияларды енгізу болашақтары туралы [10].

Беларусия ғалымдарының қылмыстық істерді цифрлық технологиялар, соның ішінде бейнежазбалар мен бейнематериалдар негізіндегі дәлелдемелермен қамтамасыз ету мәселелерін зерттеуге қосқан елеулі үлестері бар. Осы мақалаға қатысты Е.Л.Лужинскаяның зерттеулері ғылыми қызығушылық тудырады – қылмыстық процесстік дәлелдеу мақсатында

бейнежазбаларды сараптамалық зерттеу әдістері туралы [11]; А.И.Шведаның – жаңа зерттеу әдістерін әзірлеуді талап ететін цифрлық технологиялардың сот сараптамасы саласына интеграциялану процестері туралы [12.] және т.б.

Дәлелдеу құқығы өз дамуында сабақтас білімдер салаларының жетістіктерін кеңінен пайдаланады. Қазіргі Қазақстандағы цифрландыру бағдарламалық құжаттарды қоса алғанда, нормативтік құқықтық актілердің тұтас кешенімен реттеледі. Бұл әрекеттердің барлық кешені қылмыстық процестегі дәлелдеуде қолданылатын фактілер туралы ақпараттың жаңа көздерін қалыптастыру процесіне қатысты.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы 2022 жылға дейін жүзеге асырылды және Қазақстанның өмірі мен қызметінің негізгі бағыттарын цифрландыруды көздеді [13]. Тергеу әрекеттері кезінде қылмыстық процесте дәстүрлі түрде қолданылатын бейне түсіру және дыбыс жазу цифрлық негізге көшті. Цифрландыру криминалистикалық тактикада қолданылатын техникалық құралдарды, соның ішінде бейнежазбаны қамтиды. Бейнематериалдар қылмыстық процестік дәлелдемелерін жинауда кеңінен қолданылады. Тергеу әрекеттерінің барысы мен нәтижелерін бекітуде ғылыми-техникалық құралдарын пайдалану қағидаларын бекіткен Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2014 жылғы 22 қыркүйектегі N 91 [14] бұйрығымен тәжірибелік маңызы сақталды. Аталған бұйрықтың 6-тармағының 4) тармақшасына сәйкес тергеу әрекеттерінің барысы мен нәтижелерін бекітетін ғылыми-техникалық құралдарға «аудио-бейне жазбалар» жатқызылды. Осы бұйрық бір күн бұрын – 2014 жылғы 4 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінде бекітілген жалпы ережелерді әзірлейді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің зерттеліп отырған бөлігіндегі нормаларын талдау тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде тиісті тергеу әрекетінің хаттамасына қоса берілетін көмекші құрал ретінде көбінесе дыбыс жазумен байланысты бейнежазбаның қолданылатынын көрсетеді. Мұндай бейнежазбаның тәуелсіз мағынасы жоқ. Тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде бейнежазбаны пайдалану ережелері жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу ережелеріне қолданылмайды.

Жүргізу барысы мен нәтижелерін бекітуде техникалық құралдарын қолдануды көздейтін тергеу әрекеттерінің тізбесі іс жүргізушілік мәнге ие. Сонымен, Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 197-бабының 6-бөлігіне сәйкес, ҚР ҚПК-нің 220-бабына сәйкес қарап-тексеру, ҚР ҚПК-нің 252-бабына сәйкес тінту, ҚР ҚПК-нің 254-бабына сәйкес алу, ҚР ҚПК-нің 255-бабына сәйкес жеке тінту жүргізу кезінде куәлардың қатысуы қамтамасыз етілуге тиіс. Бұл ретте аталған тергеу әрекеттерінің барысы мен нәтижелерін тіркеудің техникалық құралдарын пайдалану да жоққа шығарылмайды. Басқа да тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде техникалық құралдарды қолдану міндетті болып табылады. Бұл ережені былайша түсіндіруге болады: тергеу әрекеттерінің кез келген түрі олардың барысы мен нәтижелерін тіркеу кезінде ғылыми-техникалық құралдарды қолданумен қатар жүруі мүмкін. Куәлардың міндетті түрде қатысуы талап етілмейтін жағдайларда ғылыми-техникалық құралдарды қолдану міндетті болып табылады.

Заң шығарушы «тергеу әрекеттерінің басқа да түрлеріне» олардың келесі тізбесін жатқызады: жауап алу (ҚР ҚПК-нің 210-бабы); беттестіру (ҚР ҚПК-нің 218-бабы); экзгумация (ҚР ҚПК-нің 227-бабы); тану (ҚР ҚПК-нің 229-бабы); айғақтарды сол жерде тексеру мен нақтылау (ҚР ҚПК-нің 257-бабы); тергеу эксперименті (ҚР ҚПК-нің 258-бабы); үлгілерді алу тәртібі (ҚР ҚПК-нің інің 265-бабы). Тергеу әрекеттерінің аталған түрлерін өндіруде ғылыми-техникалық құралдарды пайдалану оларды қолдану тәртібін қылмыстық процестік реттеуде ерекшеліктерге ие. Бұл ерекшеліктер заң шығарушының бейнежазбаны қолдану қажеттілігін арнайы көрсетуімен байланысты. Тергеу іс-әрекеттерінің бұл түрлеріне: 1) жауап алу өндірісінде оның бүкіл барысының толық жазылуын қамтамасыз етуден тұратын аудиожазбамен қоса бейнежазбаны жүргізу қағидасын сақтау қажет (ҚР ҚПК-нің 210-бабы 9-

11-бөліктері); 2) эксгумация (ҚР ҚПК-нің 227 бабының 5 б., 6 т.) айғақтарды сол жерде тексеру мен нақтылау (ҚР ҚПК-нің 257-бабының 6 б.). Беттестіру жүргізу өндірісінде ғылыми-техникалық құралдарды пайдалану туралы ҚР ҚПК-нің 218-бабында айтылмаған. Алайда, беттестіру жауап алудың бір түрі екенін ескере отырып, бейнежазбаны аудиожазбамен қоса міндетті түрде қолдану туралы ҚР ҚПК-нің 218-бабында бекітілген ережелер беттестіруді жүргізу ережелеріне сәйкестігі орынды деп есептейміз.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы тергеу әрекеттері кезінде ғана қолданылады. Жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу ережелері Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесілік кодексінің нормаларында қамтылмаған. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 7-бабының 12) тармағына сәйкес жасырын тергеу әрекеттері деп Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінде белгіленген тәртіппен мүдделерін қозғайтын адамдарға алдын ала хабардар етпестен сотқа дейінгі іс жүргізу кезінде жүзеге асырылатын іс-әрекеттер танылады. Алайда, Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесілік кодексінің нормаларында мұндай тәртіп жоқ. Сонымен қатар, оларды тағайындау және тергеу судьясының санкциялау ережелері туралы мәлімдемелер бар. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 232-бабында 10-бөлігінде «Жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу тәртібін Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының келісімі бойынша құқық қорғау органдары мен арнаулы мемлекеттік органдар айқындайды» деген ереже бар. Осы баптың 2-бөлігінде сондай-ақ пошталық және өзге де жөнелтілімдерді жасырын бақылауды қоспағанда, жасырын тергеу әрекеттері сотқа дейінгі тергеп-тексеру органының тапсырмасы бойынша құқық қорғау немесе арнаулы мемлекеттік органның уәкілетті бөлімшелері жедел-іздістіру қызметінің әдістерін пайдалана отырып жүргізілетіні көрсетілген. Басқаша айтқанда, Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесілік кодексінде жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыруға уәкілетті органдар шығаратын ведомстволық нормативтік құқықтық актілерге сілтеме бар. Бұл қылмыстық процесілік өндірісте жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу туралы ережелер іс жүзінде жоқтығын білдіреді, бірақ оларды өндірудің жедел-іздістіру заңнамасының нормаларымен және ведомстволық актілермен реттелетін нормаларына сәйкес ережелері бар. Дәл осы мән-жайлар қылмыстық іс материалдарына жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде және нәтижесінде алынған дәлелдемелік мәліметтерді қосудың ерекшелігін түсіндіреді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 231-бабына сәйкес аудио-бейне жазбаларды қолдану қажет немесе орынды болып табылатын жасырын тергеу әрекеттеріне мынадай түрлер жатады:

- 1) адамды немесе орынды жасырын аудио және (немесе) бейне бақылау;
- 2) адамды немесе орынды жасырын қадағалау;
- 3) жасырын кіру және (немесе) сол жерге тексеру жүргізу;
- 4) жасырын бақылау үшін сатып алу.

Осылайша, жасырын тергеу әрекеттерінің сегіз түрінің төрт түрі бойынша аудио-бейне жазуға мүмкіндік беретін ғылыми-техникалық құралдарды қолдану толығымен негізделгені көрінеді.

Жасырын тергеу аяқталғаннан кейін оның нәтижелері оны жүргізуді тапсырған органға ұсынылуы тиіс. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 237-бабына сәйкес бұл нәтижелер ілеспе хатта көрсетіледі. Бұл бөліктегі шектеу тек тергелетін іске тікелей қатысы бар және іс-әрекеттің жасалу мән-жайын анықтау үшін маңызы бар материалдарды ұсынудан ғана тұрады. Бұл материалдардан тыс жедел-іздістіруге байланысты маңызы бар материалдар мен деректер қалады. Жасырын тергеу әрекеттерінің нәтижелерін алғаннан кейін Қазақстан Республикасының Қылмыстық Процестік кодексінің 25 және 125 баптарға сәйкес дәлелдемелерді бағалау үшін белгіленген жалпы ережелер бойынша тексерілуге және бағалауға жатады. Жасырын тергеу әрекеттерінің нәтижелерін зерттеу хаттамалары, дыбыс жазбалары мен бейнелерді жазу, жасырын тергеу әрекеттері нәтижесінде алынған өзге де заттар мен объектілер дәлелдемелер ретінде алынған дәлелдемелермен тең негізде

пайдаланылады деген Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 239-бабына 2-бөлігінің ережелері өте маңызды болып табылады. Бұл ретте бейнежазба (бейнематериалдар) жасырын тергеу әрекетінің нәтижелерін зерделеу хаттамасына қосымша болып (Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексінің 238-бабының 1-бөлігі) дәстүрлі тергеу әрекеттерінде бейне жазбаларды қолдану ережелері сәйкес келеді. Бірақ, Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 237-бабына сәйкес бейнежазбаны жасырын тергеу әрекетін жүргізуге тапсырма берген орган да талап ете алады. Бұл ретте ілеспе хатта ұсынылған бейнежазба (бейнематериал) фактілер туралы ақпараттың дербес көзі – аудиовизуалды дәлелдеме болып табылады.

Қорытынды

Қалыптастырылуы жасырын тергеу әрекеттерін жүзеге асырумен байланысты бейне жазбалар (бейнематериалдар) дәлелдемелердің дербес түрі болып табылады. Бұл олардың дәстүрлі тергеу әрекеттері кезінде жүргізілетін бейнежазбалардан басты айырмашылығы ретінде танылады. Жоғарыда айтылғандар негізінде Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 111-бабына 2-бөлігіне сәйкес жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу нәтижесінде алынған нақты деректердің көздеріне қатысты толықтырулар енгізу қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасы. - Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығымен бекітілген. - 17 б // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100000674/> (өтініш берген күні: 18.11.2024.)

2 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі. - 04.07.2014 жылғы № 231-V ҚРЗ. 01.01.2015 ж. бастап қолданысқа енгізілді // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231> (өтініш берген күні: 30.04.2024.). 01.01.2024 жылғы жағдай бойынша

3 Дюсенбаев О. У. ИТ-устройства и цифровая информация в качестве доказательства преступления: передовая практика в области исследования вредоносного программного обеспечения//Материалы Международной научно-практической конференции «Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы», г. Алматы, 27 октября 2016 года. – Алматы: МЮ РК. Центр судебной экспертизы, 2016. – С.186-189.

4 Таскентбаева Д. М. Особенности назначения судебной видеофонографической экспертизы//Материалы Международной научно-практической конференции «Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы», г. Алматы, 27 октября 2016 года. -Алматы: МЮ РК. Центр судебной экспертизы, 2016. – С. 389-391.

5 Бегалиев Е.Н. Расследование преступлений, совершаемых путем подделки материальных объектов: Монография. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 368 с.

6 Толеубекова Б. Х., Хведелидзе Т.Б., Кенжибекова Э. П. Цифровые технологии в досудебном производстве по уголовным делам: Учебно-методическое пособие. - Алматы: КазНПУ им. Абая, Издательство «Улагат», 2021. – 64 с.

7 Желтобрюхов С. П. Видеоизображение момента совершения преступления – особый вид доказательств, требующий своего законодательного закрепления. //Российская юстиция, № 7, 2019. – С. 41-42.

8 Сергеева К. А. О современных подходах к понятию электронного документа. //Актуальные проблемы российского права, № 7, 2014.

9 Скобелин С. Ю., Кузнецов В. В. Инновационный способ фиксации осмотра места происшествия с использованием высоких технологий.//Российский следователь, № 1, 2018. – С. 35-38.

10 Талатина Э. В. Право и цифровизация: новые вызовы и перспективы. // Журнал российского права, № 2, 2018. – С. 5-17.

11 Лужинская Е. Л. Алгоритм действий эксперта на стадии исследования цифровых фото- и видеозображений. //Материалы Международной научно-практической конференции «Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы», г. Алматы, 27 октября 2016 г. – Алматы: МЮ РК. Центр судебной экспертизы, 2016. – С. 263-266.

12 Швед А. И. Виды закономерностей, составляющих предмет теории судебной экспертизы. // Материалы Международной научно-практической конференции «Восток-Запад: партнерство в судебной экспертизе. Актуальные вопросы теории и практики судебной экспертизы», г. Алматы, 27 октября 2016 года – Алматы: МЮ РК. Центр судебной экспертизы, 2016.- С. 463-466.

13 Цифровой Казахстан – Государственная программа. Принята постановлением Правительства РК от 12 декабря 2017 года № 827. //https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827/ Упразднена постановлением Правительства РК от 17 мая 2022 года № 311. (дата обращения: 18.11.2024.).

14 Правила применения научно-технических средств фиксации хода и результатов следственных действий. – Утверждены приказом Генерального прокурора РК от 22 сентября 2013 года № 91//https://adilet.zakon.kz>rus>docs/ (дата обращения: 18.11.2024.).

References

1 Qazaqstan Respwblikasi 2030 j - Qazaqstan Respwblikasi Prezidentiniñ 2022 j. 15 Qazaqstan Respwblikasiniñ № 674 Jarlıgımen bekitilgen. - 17 b // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2100000674/ (Öñiniş Bergen küni: 18.11.2024.)

2 Qazaqstan Respwblikasiniñ Qilmistiq-procestik kodeksi. - 04.07.2014 j. No 231-V QRZ. 01.01.2015 j bastap qoldanysk engizildi // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000231 (Ötiniş Bergen küni: 30.04.2024.). 01.01.2024 jilgı jaǵday boyınşa

3 Dyusenbayev O. U. IT-ustroystva i tsifrovaya informatsiya kak dokazatel'stva prestupleniya: peredovoy opyt v oblasti issledovaniya vredonosnogo programmnogo obespecheniya //Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Vostok-Zapad: partnerstvo v oblasti kriminalisticheskoy ekspertizy». Aktual'nyye voprosy teorii i praktiki sudebnoy ekspertizy», g. Almaty, 27 oktyabrya 2016 g. - Almaty: MU RK. Tsentr sudebno-meditsinskoy ekspertizy, 2016. – S.186-189.

4 Taskentbayeva D. M. Osobennosti sudebnoy videofonograficheskoy ekspertizy//Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Vostok-Zapad: partnerstvo v sudebnoy ekspertize». Aktual'nyye voprosy teorii i praktiki sudebnoy ekspertizy», g. Almaty, 27 oktyabrya 2016 g. -Almaty: MU RK. Tsentr sudebno-meditsinskoy ekspertizy, 2016. – S. 389-391.

5 Begaliyev E. N. Rassledovaniye prestupleniy, sovershennykh putem poddelki material'nykh ob'yektov: Monografiya. – Almaty: Dayk-Press, 2008. – 368 s.

6 Toleubekova B. KH., Khvedelidze T.B., Kenzhibekova Ye. P. Tsifrovyye tekhnologii v dosudebnom proizvodstve po ugovnym delam: Uchebno-metodicheskoye posobiye. -Almaty: KazNPU im. Abaya, Izdatel'stvo «Ulagat», 2021. – 64 s.

7 Zheltobryukhov S. P. Videoizobrazheniye momenta soversheniya prestupleniya yavlyayetsya osobym vidom dokazatel'stv, trebuyushchim zakonodatel'nogo zakrepleniya. //Rossiyskaya yustitsiya, №7, 2019. - S. 41-42.

8 Sergeyeva K. A. Sovremennyye podkhody k ponyatiyu elektronnoy dokumenta. //Aktual'nyye problemy rossiyskogo prava, №7, 2014.

9 Skobelin S. YU., Kuznetsov V. V. Innovatsionnyy metod fiksatsii mesta proisshestviya s ispol'zovaniyem vysokikh tekhnologiy // Rossiyskiy sledovatel', №1, 2018. - S. 35-38.

10 Talapina Ye. V. Pravo i tsifrovizatsiya: novyye vyzovy i perspektivy. // Zhurnal rossiyskogo prava, №2, 2018. - S. 5-17.

11 Luzhinskaya Ye. L. *Algoritm deystviy eksperta na etape issledovaniya tsifrovyykh foto- i videoizobrazheniy. //Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Vostok-Zapad: partnerstvo v sudebnoy ekspertize. Aktual'nyye voprosy teorii i praktiki sudebnoy ekspertizy», g. Almaty, 27 oktyabrya 2016 g. - Almaty: MU RK. Tsentr sudebno-meditinskoy ekspertizy, 2016. – S. 263-266.*

12 Shved A. YA. *Vidy zakonov, sostavlyayushchikh predmet teorii sudebnoy ekspertizy. //Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Vostok-Zapad: partnerstvo v sudebnoy ekspertize. Aktual'nyye voprosy teorii i praktiki sudebnoy ekspertizy», g. Almaty, 27 oktyabrya 2016 g. – Almaty: MU RK. Tsentr sudebno-meditinskoy ekspertizy, 2016.- S. 463-466.*

13 *Tsifrovoy Kazakhstan - Gosudarstvennaya programma. Prinyat postanovleniyem Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 12 dekabrya 2017 goda № 827. //https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827/ Utratil silu postanovleniyem Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 17 maya 2022 g. № 311. (data obrashcheniya: 18.11.2024 g.).*

14 *Pravila primeneniya nauchno-tekhnicheskikh sredstv fiktsatsii khoda i rezul'tatov sledstvennykh deystviy. - Utverzhdeno prikazom General'nogo prokurora Respubliki Kazakhstan ot 22 sentyabrya 2013 goda № 91//https://adilet.zakon.kz>rus>docs/ (data obrashcheniya: 18.11.2024).*

МРНТИ: 10.79.01.

10.51889/2959-6181.2024.78.4.009

УДК: 343.1

Т.Б. Хведелидзе¹, Э.П.Кенжибекова^{1*}

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

(e-mail: khvedelidze_tima@mail.ru, *danaestai@mail.ru)

ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТЕР БОЙЫНША СОТ САРАПТАМАСЫ ОБЪЕКТІЛЕРІ РЕТІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЗАҢСЫЗ МАНИПУЛЯЦИЯЛАУ

Аңдамна

Қазақстанда цифрлық технологияларды енгізудің бірден бір дәлелі болып 2017-2022 жылдар аралығына бағытталған 2017 жыл 12 желтоқсанындағы «Цифрлы Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру табылады. Аталған бағдарламаның негізгі бағыттары болып: жоғары әлеуметтік сұраныстарға ие болатын қаржы-экономикалық қатынастар табылады. Осыған орай, цифрландыру еліміздің тиісті қаржы-экономикалық құрылымдарының әкімшілік-басқару аппаратын күнделікті жұмыстан босатуға, пайдаланушыға транзакциялардың жылдамдығына ғана емес, сонымен қатар деректер базасына оңай қол жеткізу, сенімділігі мен рұқсат етілмеген әрекеттерден қорғалуына кепілдік беруге арналған үлкен деректер базасын заңсыз пайдаланудың нақты қаупіне ұшырады. Цифрлық технологиялар саласына рұқсатсыз ену фактілерін танудың сот-сараптама тәжірибесімен әзірленген қолданыстағы әдістері қылмыскерлердің цифрлық технологияларды қылмыстық айла-шарғыдан қорғаудың кез келген жаңартылған жағдайлары мен әдістерін имитациялау қабілетінің жоғары болуына байланысты тез ескіруде. Қылмыстық істер бойынша ақпараттық – байланыс технологиялар саласында күрделі сараптамалық зерттеулер жүргізуді қажет етеді.

Түйін сөздер: қылмыстық істер бойынша дәлелдеу, ақпараттық-байланыс технологиялар, сот сараптамасы, арнайы ғылыми білімдер, киберқауіпсіздік, мәліметтер базасына рұқсатсыз қол жеткізу.